

Sanja Vulić
Zagreb

O PUČKIM IMENIMA BLAGDANA SV. MARTINA I MARTINJSKOM NAZIVLJU U ČAKAVŠTINI, ŠTOKAVŠTINI I KAJKAVŠTINI

UDK: 811.163.42'373:398.332

Rukopis primljen za tisak: 10.10.2013.

Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

U radu se analiziraju pučka imena blagdana svetoga Martina na širokom hrvatskom govornom području, tj. u čakavštini, štokavštini i kajkavštini, uključujući i dijasporu. Blagdanska se imena ponajprije analiziraju s dijalektološkoga aspekta, u okviru pojedinih hrvatskih narječja i dijalekata. Također se analizira dio nazivlja izvedenoga iz blagdanskog imena ili iz svečeva imena. Usto se s etnolingvističkoga stajališta analiziraju frazemi, uzrečice i poslovice, te pojedini toponimi motivirani svečevim imenom. Analiza se većim dijelom temelji na građi koju je autorica rada prikupila osobnim terenskim istraživanjem, a manjim dijelom na primjerima ekscerpiranim iz literature.

Ključne riječi: *sveti Martin, blagdanska imena, martinjsko nazivlje, frazem, poslovice, uzrečica, čakavština, štokavština, kajkavština*

Sveti Martin, zaštitnik Francuske, stoljećima je jedan od popularnijih svetaca u Katoličkoj crkvi. Rođen je na prostoru na kojem danas žive potomci sudionika velikoga hrvatskog egzodusa u zapadnu Ugarsku u 16. stoljeću. Danas je to grad u jugozapadnoj Mađarskoj u blizini kojega su sela nastanjena Hrvatima, odakle su se mnogi preselili u sam grad. Hrvati u polutisućljetnoj dijaspori taj grad nazivaju Sambotel¹, a Mađari Szombately. U prošlosti je to bila rimska Sabaria, u kojoj se Martin oko g. 315. rodio kao sin rimskoga

---

¹ Egzonim Sambotel bio je uvriježen i među Hrvatima u Hrvatskoj u doba Austro-Ugarske Monarhije. Zabilježio ga je npr. u 17. stoljeću Ivan Belostenec u svom, u to vrijeme rukopisnom rječniku, koji je u idućem stoljeću tiskan. U dijelu Belostenčeva rječnika u kojem je hrvatski jezik izvor, a latinski jezik cilj, hrvatskoj natuknici *Sambotel* pridodaje latinski ekvivalent *Sabaria* (usp. Vulić 1999b: 133). Taj je grad zabilježen kao *Sambotel* i u izdanju kantuala *Cithara octochorda*, tiskanog u Zagrebu 1757.

tribuna. Budući da je austrijska pokrajina Gradišće (Burgenland) u neposrednoj blizini Sambotela, sveti je Martin zaštitnik te pokrajine, pa se njegov blagdan (11. studenoga) svečano obilježava u čitavom Gradišću. Tako npr. Hrvati u Gerištofu u srednjem Gradišću u Austriji vele da im je sveti Martin *zěmaljski patruôn* (tj. zaštitnik zemlje, odnosno pokrajine u kojoj žive), a npr. Hrvati u selu Mienovu, također u srednjem Gradišću, vele: *Tôga smo si ôdibrali za patruôna. On je bîl rođen va Sambotižli*. Budući da je sv. Martin bio rođen na današnjem mađarskom prostoru, nije začudno što je njegovo ime utkano u imena triju hrvatskih naselja u Mađarskoj. To je u mađarskom Pomurju *Sumarton* (mađ. Tótszenmárton), zatim *Martinci* u mađarskom dijelu Podravine (mađ. Felsőszentmárton) te u mađarskom dijelu Baranje *Semartin* (mađ. Alsószentmárton). Doduše, semartinski su se Hrvati uglavnom iselili ili izumrli, pa je danas to mjesto većinom naseljeno Romima (usp. Franković 2012: 166). Ojkonimi u Hrvatskoj također svjedoče o štovanju sv. Martina u prošlosti, npr. Sveti Martin pod Okićem, Martinovo Selo blizu Jelenja, Martinšćica na Cresu, Sumartin na Braču itd., itd.

U katoličkoj se hagiografiji sveti Martin ističe kao prvi svetac koji je imao svoj blagdan premda nije bio mučenik, nego se istaknuo svojim milosrdnim djelima, biskupskom službom i kršćanskim životom (usp. Antolović 1980: 115; Blazović 1997: 56). Taj dugovječni svetac u 4. je stoljeću poslije Krista svojim uzornim kršćanskim životom bio uzor svojim suvremenicima. O njegovoj važnosti za razvoj zapadnoeuropskoga redovništva benediktinac Augustin Blazović, Hrvat iz austrijskoga Gradišća, piše: "Ali Martin je i kao biskup ostao redovnik. U blizini Toursa je postavio kloštar. Ov samostan Marmoutier i spomenuti Ligugé bišu zipke zapadnoga redovništva. Kasnije su ove samostane preuzeli benediktinci. Sveti Benedikt je jako poštovao svetoga Martina i mu je u Montecassinu posvetio svetište" (usp. Blazović 1997: 56-57).

Koliko je u nekom narodu bilo uobičajeno štovanje pojedinoga sveca, među inim nedvojbeno svjedoče različiti toponimi, poslovice, uzrečice, frazemi, te osobito pučka imena njegova blagdana, kao i različiti nazivi izvedeni iz blagdanskoga imena, ili iz svečeva imena. I površno poznavanje te tematike jasno pokazuje da su najčešće pučke inačice blagdanskoga imena *Martinje* i *Martinja*, naravno, u različitim fonološkim inačicama, zavisno o fonološkim značajkama narječja, dijalekta i organskoga idioma u kojem se rabe. Morfološke inačice *Martinja* i *Martinje* nastale su preobrazbom, tj. poimeničenjem nekadašnjih odnosnih pridjeva. Nekadašnji pridjevi *Martinja* i *Martinje* bili su izvedeni od osnove svečeva imena, tj. od osnove *Martin-* starim sufiksima *-ja* i *-je* za tvorbu odnosnih pridjeva, pa *Martinja* i *Martinje* zapravo znače 'Martinova' i 'Martinovo'. Ti su odnosni pridjevi nekoć bili dijelom dvočlanoga imena, kojega je drugi dio bio imenica. Ako je to bila imenica srednjega roda, kao npr. *slavlje* ili *svečevanje* ili *proštenje*, odnosno *prošćenje* i dr., odnosni je pridjev bio u srednjem rodu, tj. *Martinje*. Ako je pak drugi dio dvočlanoga imena bila imenica ženskoga roda, kao npr. *svetkovina*, *fešta*, *fiera* i dr., odnosni je pridjev bio u ženskom rodu. Zbog težnje za kratkoćom izričaja, s vremenom se imenički dio dvočlanoga imena počeo izostavljati, a to je opet rezultiralo poimeničenjem odnosnih pridjeva *Martinja* i *Martinje*, koji su se počeli rabiti kao imenice, konkretnije kao blagdanska imena. Budući da su se imenice ženskoga roda tipa *fešta*, *fiera* rabile na čakavskom govornom

području, u čakavštini je blagdansko ime redovito ženskoga roda, tj. *Martinja*. Kajkavci, a često i štokavci, rabili su dvočlana imena s imenicom u srednjem rodu, pa se u njihovim dijalektima i mjesnim govorima kao blagdansko ime obično rabi blagdansko ime *Martinje*, nastalo poimeničenjem nekadašnjega pridjeva srednjega roda.

Među čakavskim govorima realizacija ženskoga roda *Martinja* najzastupljenija je u govorima čakavskoga ikavsko-ekavskoga dijalekta, ali u nekoliko fonoloških inačica. Najčešće se realizira kao *Martinja*, npr. u središnjoj Istri u Orbanicima kraj Žminja (usp. Kalsbeek 1998: 488), na području Ceranščine jugozapadno od Žminja; u brojnim mjesnim govorima na otoku Krku, npr. u Omišlju, Njivicama, Dubašnici, gradu Krku, Svetom Vidu, Dobrinju, Garici, Vrbniku; na otoku Rabu, npr. u Banjolu; u Velom Ižu na otoku Ižu, na otočiću Ošljaku kraj Zadra². Navedeni primjeri pokazuju da je ta inačica rasprostranjena duž čitavoga područja čakavskoga ikavsko-ekavskoga dijalekta na Jadranu. U polutisućljetnoj hrvatskoj dijaspori u austrijskom Gradišću i zapadnoj Mađarskoj govornici čakavskoga ikavsko-ekavskoga dijalekta također rabe tu realizaciju, ali sa specifičnim, nešto sporijim izgovorom kratkoga naglaska, pa se govori *Martinja*, npr. u srednjem Gradišću u Frakanavi, Dolnjoj Pulji, Velikom Borištofu, Gerištofu, Filežu, Bajngrobu u srednjem Gradišću, te npr. u Pajngrtu, Rasporcu, Klimpuhu, Cindrofu, Trajštofu i Bielom Selu u sjevernom Gradišću, također u Undi u zapadnoj Mađarskoj, te Čunovu i Jandrofu u Slovačkoj. U Grobniku pak, u zaleđu Rijeke, rabi se inačica s prednaglasnom dužinom, tj. *Martinja* (usp. Lukežić i Zubčić 2007: 361), a isto tako npr. u Novom Vinodolskom (usp. Sokolić-Kozarić i Sokolić-Kozarić 2003: 129). Na fonološkoj je razini zanimljivo ime *Mertinja* koje se npr. rabi u Longitolju, Mučindrofu i Šuševu u austrijskom Gradišću te u Židanu i Prisiki u zapadnoj Mađarskoj. Ta se inačica razvila iz imena *Martinja*. Budući da samo-

² Blagdanska imena, uz koja nije naveden izvor, prikupila sam vlastitim terenskim istraživanjem: u Klimpuhu u Gradišću u kolovozu 1989.; u Pinkovcu u Gradišću u srpnju 1990.; u Banjolu na Rabu u kolovozu 1990.; u Tkonu na Pašmanu u listopadu 1990.; u Komiži na Visu u svibnju 1991.; u Frakanavi u lipnju 1991.; u Novom Selu u Gradišću u srpnju 1991.; u Svetom Petru u Šumi u središnjoj Istri te u Podravskim Sesvetama u svibnju 1992.; u Jelsi i Starom Gradu na Hvaru u srpnju 1992.; u Filežu u Gradišću u kolovozu 1992.; u Trajštofu, Velikom Borištofu, Dolnjoj Pulji, Bandolu, Rupišću i Čembi u Gradišću, te u Undi, Židanu, Plajgoru i Prisiki u zapadnoj Mađarskoj u srpnju 1993.; u Ivancima u ogulinskom Zagorju u rujnu 1993.; u Karaševu, Klokotiću, Lupaku, Nermiću i Ravniku u Rumunjskoj u ožujku 1994.; u Bajngrobu, Longitolju, Mučindrofu, Malom Borištofu, Šuševu, Mienovu i Gerištofu u Gradišću u srpnju 1994.; u Bielom Selu i Pandrofu u Gradišću te u Jandrofu u Slovačkoj u lipnju 1995.; u Čunovu u Slovačkoj u srpnju 1995.; u Orebiću na Pelješcu u kolovozu 1995.; u Molvama u lipnju 1996.; na otoku Drveniku u srpnju 1996.; u Vinišćima u kolovozu 1996.; u Pajngrtu, Rasporcu i Cindrofu u Gradišću u kolovozu 1996.; u Kruševu kraj Stoca u travnju 1997.; u Hrvatskom Grobu u Slovačkoj u lipnju 1997.; u Ogulinu i u Oštarijama kraj Ogulina u srpnju 1997.; u Klobuku u zapadnoj Hercegovini u kolovozu 1997., na otočiću Ošljaku u lipnju 1998.; u Velom Ižu u studenom 1998.; u Vrbniku na Krku u kolovozu 2005., u Tivtu u Boki kotorskoj u srpnju 2006.; u Lastovu na otoku Lastovu u rujnu 2007.; u Cerovcu kraj Slunja te u Veljunu Primorskom u studenom 2010., u Trilju te u zaselku Ovrli u Otoku kraj Sinja u lipnju 2013. Početkom 1992. zabilježila sam primjere iz govora prognanika iz Luča u Baranji, koji su tada boravili u Zagrebu; u svibnju 1992. primjere iz govora stanovnika Postranja u Župi dubrovačkoj, koji su tada bili u progonstvu u Pazinu u Istri, a u rujnu 1997. primjere iz govora hrvatskih prognanika iz Borovice kraj Vareša, koji su se nastanili u Zagrebu i okolici. Podatak iz Brseča zabilježio je akademik Milan Moguš. Sve potvrde s otoka Krka (osim iz Vrbnika) dobila sam od prof. dr. sc. Marije Turk, podatak iz Turni od prof. dr. sc. Josipa Lisca, podatak iz Radišića od prof. dr. sc. Milana Nosića, podatak iz Ceranščine od prof. Oriane Matike, a podatak iz Gruda od prof. Marijane Marić. Svima i ovom prigodom srdačno zahvaljujem.

glasnik /a/ nije bio naglašen, u govorima tih mjesta reducirao se pred suglasnikom /r/, pa se to blagdansko ime počelo izgovarati sa sekundarnim samoglasnim slogotvornim *r*, tj. s promjenom *Martinja* > *Mrtinja*. Budući da se u tim govorima u riječima sa slogotvornim *r*, uz to *r* artikulira svarabaktičko *e*, dalje je logičan razvoj bio *Mrtinja* > *Mertinja*. Znatno su rjeđi primjeri u kojima se uz sekundarno slogotvorno *r* ne artikulira svarabaktičko *e*, kao npr. u Mienovu i Malom Borištofu u srednjem Gradišću u Austriji, gdje se govori *Mrtinja*.

Blagdansko ime u ženskom rodu, izvedeno sufiksom *-ja*, susreće se i u govorima južnočakavskoga ikavskog dijalekta, ali znatno rjeđe nego u govorima čakavskoga ikavsko-ekavskoga dijalekta. Uglavnom je riječ o oazama tog dijalekta unutar područja čakavskoga ikavsko-ekavskog dijalekta, kao što je npr. govor Poveljane na Pagu, gdje se rabi blagdansko ime u ženskom rodu *Marinja* (usp. Tičić 2003: 48, 69; Tičić 2004: 191). Ime *Marinja* susreće se i u pojedinim govorima južnočakavskoga ikavskog dijalekta koji su prostorno razmjerno blizu govora čakavskoga ikavsko-ekavskog dijalekta, npr. u Tkonu na Pašmanu, a otok Pašman je najsjeverniji otok čakavskoga ikavskog dijalekta jer se već na susjednom Ugljanu govori čakavskim ikavsko-ekavskim dijalektom. Nedaleko je od čakavskih ikavsko-ekavskih govora i Novigrad kraj Zadra, u kojem se rabi blagdansko ime *Marinjā* sa zanaglasnom dužinom (usp. Anzulović 1997: 298). Ima međutim i relativno prostorno udaljenijih govora u kojima se rabi blagdansko ime izvedeno sufiksom *-ja*, pa je npr. u Smokvici na Korčuli zabilježena realizacija *Mrainja* (usp. Baničević 2000: 41), s premetanjem *ar* > *ra*, tj. *Martinja* > *Mrainja*. Ime *Mrainja* susreće se i u nekim govorima u južnom Gradišću u Austriji koji temeljno pripadaju čakavskom ikavskom dijalektu, premda rabe zamjenicu *što*, npr. u govoru sela Pinkovca. Blagdansko ime u obliku ženskoga roda susrećemo i u govorima čakavskoga ekavskog dijalekta, npr. *Martinja* u Labinu u Istri (usp. Milevoj 1994: 54) ili u Kastvu (usp. Jardas 1957: 20), a rabi se i u pojedinim govorima čakavskoga jugozapadnog istarskoga dijalekta, npr. *Martinja* u Vodicama u Istri (usp. Ribarić 1940: 113). Općenito se može reći da je ime *Martinja* karakteristično za sjeverozapadnu čakavštinu. Pod čakavskim se utjecajem ime u obliku ženskoga roda rabi i u pojedinim arhaičnim štokavskim govorima u južnom Gradišću u Austriji, npr. *Martinja* u Bandolu i *Martinja* u Čembi (prema mojim terenskim bilješkama)³. Iznimno se blagdanska imena u obliku ženskoga roda rabe u novoštokavskim ikavskim govorima, npr. u Veljunu Primorskom, zaselku Krivoga Puta u zaleđu grada Senja, rabi se ime *Mart(in)ja*, jer je taj govor dugo bio ne samo pod utjecajem senjskih čakavaca nego i obližnjih kontinentalnih čakavaca, npr. u Brinju. Tu je zapravo ponajprije riječ o leksičkom utjecaju jer je od čakavaca preuzeto cjelovito blagdansko ime, ali je fonološki prilagođeno novoštokavskom ikavskom dijalektu, pa se izgovara s novoštokavskim kratkouzlaznim naglaskom, a usto se slabije artikulira zanaglasni samoglasnik /i/, ili se uopće ne artikulira, što je također značajka tog dijalekta.

³ Njemački slavist Siegfried Tornow zabilježio je u štokavskom Hrvatskom Ciklinju u južnom Gradišću ime u srednjem rodu *Martinje* (usp. Tornow 1989: 202), ali možda je tu riječ i o tiskarskoj pogriješci budući da je inače zabilježio blagdanska imena u ženskom rodu u tom istom mjestu, kao npr. *Mikulina*, *Štefanja*, *Telova* (usp. Tornow 1989: 205, 336, 343). Usto ističem da su u nedalekom Rupišću i Bandolu, kojih govori pripadaju istom dijalektu, sva blagdanska imena u obliku ženskoga roda, u što sam se uvjerila osobnim terenskim istraživanjem.

Valja još spomenuti da se u pojedinim govorima u srednjem Gradišću u Austriji usporedno rabi izvedenica sufiksom *-ja* od svečeva imena i dvočlano blagdansko ime koje se sastoji od pridjeva *sveti* i svečeva imena, npr. u Šuševu *Mert'inja* i *Sviēti M'artin*, u Mienovu i Malom Borištofu *Mrt'inja* i *Sviēti Mrtin*. U nedalekoj Undi u zapadnoj Mađarskoj rabe se usporedno blagdanska imena *Mart'inja* i *Svēti Martin*.

U hibridnim čakavsko-kajkavskim govorima ozaljskoga kraja susreću se blagdanska imena u ženskom rodu kao u čakavštini, npr. *Martinja* u Gornjem Prekrižju, ali i oblici u muškom rodu, kao npr. *Martinj* u Ozlju (usp. Težak 1985: 493). Takova imena u muškom rodu zapravo su poimeničeni nekadašnji odnosni pridjevi u muškom rodu, koji su od svečeva imena bili izvedeni starim sufiksom *-j*, za tvorbu odnosnih pridjeva, pa *Martinj* znači 'Martinov'. Stari odnosni pridjev u muškom rodu *Martinj* nekoć je bio dio dvočlanoga imena *Martinj god* (usp. Težak 1985: 494). Kada se to dvočlano ime skratilo na svoj prvi dio, odnosni pridjev, *Martinj* se poimeničio i postao novo (skraćeno) blagdansko ime.

U kajkavskom je narječju najčešće ime u obliku srednjega roda *Martinje*, u različitim fonološkim inačicama. Takove su realizacije, s prednaglasnom dužinom, česte u križevačko-podravskom dijalektu, npr. *Mār̃inje* u Goli u Prekodravlju (usp. Večenaj i Lončarić 1997: 177), te u Podravskim Sesvetama i Molvama u Podravini. U Đurđevcu u Podravini zabilježeno je blagdansko ime u dvjema naglasnim inačicama ili, točnije, sa prednaglasnom dužinom i bez nje, ali redovito s premetanjem *nj > jn*, tj. *Mār̃inję* i *Martinję* (usp. Maresić i Miholek 2011: 332). U zagorsko-međimurskom kajkavskom dijalektu također se rabi blagdansko ime u srednjem rodu. Prednaglasna dužina izostaje npr. u govorima pomurskih Hrvata u Mađarskoj, u kojima se rabi realizacija *Mart'inje* (usp. Blažeka, Nyomárky i Rác 2009: 153). U Gregurovcu Veterničkom rabi se naglasna inačica *Mā:rtinję* (usp. Jembrih i Lončarić 1982-1983: 60), s dugim naglaskom na prvom slogu. U goranskom se kajkavskom dijalektu mogu npr. susresti realizacije bez prednaglasne dužine, ali s dugim naglaskom na drugome slogu, npr. *Martínje* u Turnima kraj Delnica.

U arhaičnim hrvatskim štokavskim govorima slavonskoga dijalekta susreću se, kao u kajkavštini, blagdanska imena u srednjem rodu koja su poimeničeni nekadašnji pridjevi sa starim sufiksom *-je*, npr. u ikavsko-ekavskom poddijalektu toga štokavskoga dijalekta u Luču u Baranji *Mār̃inje*, a u naglasnoj inačici *Mār̃tínje* u pojedinim ikavskim govorima šokačkih Hrvata u Bačkoj.

U Oštarijama kraj Ogulina, kojih govor također pripada čakavskom ikavsko-ekavskom dijalektu, blagdansko je ime poimeničeni pridjev u ženskom rodu, ali taj je odnosno pridjev bio izveden sufiksom *-ova*. Zato blagdansko ime glasi *Mart̃inova*. Budući da je taj govor pod djelomičnim novoštokavskim utjecajem, taj bi utjecaj mogao objasniti i uporabu sufiksa *-ova*. Usporedno se rabi i dvočlano ime od pridjeva *sveti* i svečeva imena, tj. *Sviēti Mār̃tin*.

U gradskom kajkavskom varaždinskom govoru, uz staro ime *Martinję* koje je poimeničeni nekadašnji odnosni pridjev u srednjem rodu sa starim sufiksom *-je*, pod utjecajem standardnoga jezika usporedno se počelo rabiti i novije ime, koje je također nekadašnji odnosni pridjev u srednjem rodu, ali izveden sufiksom *-ovo*, tj. *Mart'inovo* (gen. *Mart'inovoga*) (usp. Lipljin 2002: 391). Općenito se prepoznaje utjecaj standardnoga jezika na govore većih

gradova, pa se npr. i u govoru grada Splita, koji temeljno pripada čakavskom narječju, može čuti blagdansko ime u srednjem rodu *Martínđvo*, usporedno s inačicom koja se sastoji samo od svečeva imena, tj. *Mártin* (usp. Matoković-Dobrila 2004: 546). Potonja je vjerojatno nastala od blagdanskog imena koje se sastojalo od pridjeva *sveti* i svečeva imena, ali je poslije Drugoga svjetskog rata praksa izostavljanja pridjeva *sveti* u toponimiji i ostavljanja samo osobnoga imena, postupno u pojedinim govorima zahvatila i blagdanska imena koja su tvorena na taj način. Tako npr. u Plajgoru u zapadnoj Mađarskoj, kojega govor pripada čakavskom ikavsko-ekavskom dijalektu, vjerojatno se u doba komunizma počeo izostavljati pridjev *sveti* iz blagdanskog imena, pa se uvriježilo blagdansko ime *Märtin*. Isto se dogodilo u Trilju u Dalmatinskoj zagori, ali budući da taj govor pripada novoštokavskom ikavskom dijalektu, rabi se blagdansko ime s novoštokavskom akcentuacijom, tj. *Martin*.

Inače je dvočlano ime, koje se sastoji od pridjeva *sveti* i svečeva imena karakteristično za hrvatski jug, pa se sukladno tomu najčešće susreće u jugoistočnoj čakavštini, odnosno u govorima južnočakavskoga ikavskog dijalekta, u kojem nalazimo različite naglasne inačice, npr. *Svēti Märtin* u Jelsi i Starom Gradu na Hvaru, u Komiži na Visu, na otoku Drveniku kraj Trogira, te u Vinišćima kraj Trogira, odnosno *Svēti Martin* u Orebiću na Pelješcu. Valja ipak naglasiti da je takav tip blagdanskoga imena poznat i u drugim čakavskim dijalektima, npr. u govoru Svetoga Petra u Šumi u središnjoj Istri, koji pripada čakavskom ekavskom dijalektu, rabi se blagdansko ime *Svēti Martin*. Isto tako, u sjevernom Gradišću Austriji u Pandrofu i Novom Selu, kojih govori pripadaju čakavskom ikavsko-ekavskom dijalektu, rabi se blagdansko ime *Sviēti Ma^{rtin}* (s dvoglasom *ie* u prvom dijelu imena, što je rezultat zatvaranja dugoga samoglasnika *e*). U vrlo arhaičnom štokavskom govoru otoka Lastova rabi se blagdansko ime *Svēti Martin*, s naglaskom na starom mjestu.

Ima i primjera da je od sintagme svečevanje svetoga Martina, ostao samo genitivni oblik *Martina* kao blagdansko ime, npr. *Märtina* u temeljno čakavskom ikavsko-ekavskom govoru Hrvatskoga Groba u Slovačkoj, odnosno *Martina* u arhaičnom štokavskom govoru Rupišća u južnom Gradišću u Austriji. Na isti je način moglo nastati i ime *Mrätina* (s premetanjem *ar > ra*), koje je zabilježeno u trogirskom kraju (usp. Geić 1991: 52).

Jednostavnim pak slaganjem, u kojem je ime sveca prva osnova, a imenica *dan* druga osnova, složeno je blagdansko ime *Martindan* (s nultim spojnikom). Takav tip blagdanskih imena ponajprije je karakterističan za štokavce. U Hrvata se najčešće susreće u govorima koji su pod većim ili manjim utjecajem govora Srba ili drugih pravoslavaca. Tako se npr. u novoštokavskom ijekavskom govoru Kruševa kraj Stoca rabi blagdansko ime *Märtindān*, pa čak i inačica *Mrätindān* s premetanjem *ar > ra*, tj. *Märtindān > Mrätindān*. Sukladna inačica s premetanjem, tj. *Mrätindān* rabi se i u novoštokavskom ijekavskom govoru Postranja u Župi dubrovačkoj. Karaševski Hrvati u jugoistočnom Banatu u Rumunjskoj također rabe takav tip složenica, ali u različitim fonološkim inačicama, zavisno o refleksu poluglasa u pojedinom govoru, npr. *Martindān* u Karaševu, *Martindēn* u Ravniku, *Martindēn* u Klokiću i Nermiću. Usporedno s takovim tipom imena, svi karaševski Hrvati redovito rabe i blagdansko ime *Svēti Märtin*, tj. ime koje se sastoji od pridjeva *sveti* i svečeva imena.

Pojedina mjesta u kojima žive Hrvati štokavci nemaju tradiciju, barem ne razmjerno noviju tradiciju obilježavanja blagdana sv. Martina, pa u takovim mjestima izostaje i pučko

blagdansko ime. Među takovim je mjestima npr. Tivat u Boki kotorskoj, Borovica kraj Vareša u Bosni, Grude, Klobuk i Radišići kraj Ljubuškoga u zapadnoj Hercegovini, Cerovac kraj Slunja.

U pojedinim mjestima u Dalmaciji znalo je potrajati lijepo, gotovo ljetno vrijeme sve do blagdana sv. Martina (11. studenoga). Tako se npr. u već spomenutoj Povoljani na Pagu rabi naziv *martínsko lito* za razdoblje lijepoga vremena između blagdana Svih svetih i blagdana sv. Martina (usp. Tičić 2004: 180, 191), na otoku Vrgadi kraj Šibenika *martínskō lito* (usp. Jurišić 1973: 115), a u Selcima na Braču *marínovo lito*. U selačkom se govoru taj naziv postupno onimizirao te počeo rabiti kao ime blagdana sv. Martina (usp. Vuković 2001: 194, 204, 205; Vulić 2002: 540).⁴ U Smokvici na Korčuli toplo vrijeme oko blagdana sv. Martina naziva se *mrañnja lito* (usp. Baničević 2000: 138). Naziv *martinsko ljeto* rabe i pojedini hrvatski pisci kada pišu standardnim jezikom.

U hrvatskim su govorima nazivi mjeseca studenoga često motivirani blagdanom koji je u pojedinom kraju u tom mjesecu važan. Najčešće se nazivaju po blagdanu Svih svetih, ponegdje i po blagdanu sv. Katarine, ili sv. Andrije. U kontekstu ovoga rada zanimljivo je da se mjesec studeni ponegdje u Istri naziva po blagdanu sv. Martina. Za ilustraciju navodimo primjer *martinščak* iz ikavsko-ekavskoga govora Orbanića kraj Žminja (usp. Kalsbeek 1998: 488). U čakavskom ekavskom Labinu zabilježen je sukladan naziv *martinščak* (usp. Milevoj 1992: 121; Milevoj 1994: 82). Potvrdu uporabe naziva *martinščak* za mjesec studeni u Istri zabilježio je i jezikoslovac Petar Skok (usp. Skok 1972: 379). Na sinkronijskoj je razini taj naziv izveden sufiksom *-ščak* od svečeva imena, s tvorbenom preoblikom 'mjesec u kojem se slavi blagdan sv. Martina'. U čakavskom ekavskom Brseču u Istri rabi se tvorbeno inačica *martišnjak*, koju na sinkronijskoj razini izvodimo od skraćene osnove sufiksom *-šnjak*. U čakavskom ekavskom Kastvu za mjesec studeni rabi se dvočlani naziv *martinjski mesec* (usp. Jardas 1957: 20).

Među hrvatskim pučkim nazivima motiviranim imenom blagdana svetoga Martina, spomenut ćemo ovom prigodom i povijesni pojam *martinščina*, kao naziv za raznovrsne kmetске даće kojih je rok za isplatu istjecao na taj dan (usp. Mažuranić 1975: 633). Taj je običaj bio proširen na širem srednjoeuropskom području, npr. u Štajerskoj: "Z Martinovim so na Štajerskom pogosto družili rok za poravnavo najemnih in drugih dajatev" kada "so kmetje izročali zemljiškemu gospodu svoje davke" (Kuret 1989: 115). Isti autor opisuje slične dažbine i u drugim dijelovima Slovenije (usp. Kuret 1989: 115).

⁴ Također je vrlo zanimljiv i dvočlani naziv *lučinsko lito* koji je u Vinišćima zabilježio Ivan Pažanin (usp. Pažanin 1996-1997: 233). Taj naziv označuje kasno ljeto koje se proteže sve do sredine listopada, pa i nešto kasnije. Nazvano je po blagdanu sv. Luke, evanđelista (18. listopada). U novoštokavskim pak ikavskim govorima u Dalmatinskoj zagori i zapadnoj Hercegovini kasno je ljeto znatno ranije, tj. koncem rujna, oko blagdana sv. Mihovila (29. rujna). Zato se naziva *mi(f)oljskō lito* (usp. Gusić 2004: 235; Kraljević, rukopis). Taj su naziv do danas očuvali i bunjevački Hrvati u Bačkoj, također novoštokavski ikavci. Tomu su sukladni i klimatski uvjeti na sjevernom Jadranu, pa se npr. u čakavskom ikavsko-ekavskom govoru Novoga Vinodolskog kasno ljeto također naziva *mihöljsko lito* (usp. Sokolić-Kozarić i Sokolić-Kozarić 2003: 135.). Nazivi *miholjsko*, *lučinsko* i *martinjsko lito* ilustriraju i klimatske razlike u Hrvatskoj, i to na razmjerno malom prostoru. Zanimljivo je da je i u središnjoj Hrvatskoj u to doba znalo biti lijepo vrijeme, pa se u temeljno čakavskom govoru zaselka Ivanci u Zagorju Ogulinskom (koji je pod kajkavskim i štokavskim utjecajem) rabi fonološka inačica *mivoljsko lito* (s promjenom *miholjsko* > *mioljsko* > *mivoljsko*).

Obredno simbolično "šibanje" djece (a ponegdje i odraslih) obično se vezuje uz blagdan Nevine dječice (28. prosinca), a šiba kao dar zločestoj djeci (umjesto pravih darova) vezuje se uz blagdan sv. Nikole (6. prosinca). Međutim, u Hrvata u zapadnoj Mađarskoj zločestoj se djeci darivala šiba o blagdanu sv. Martina. Ta se šiba nazivala *martínka*. Taj je naziv izvedenica sufiksom *-ka* od svečeva imena. Hrvatski književnik i etnolog Ivan Horvat, koji je bio rodom iz Židana u zapadnoj Mađarskoj, u svom je radu "Praznični običaji i narodna vjerovanja čakavskih Hrvata u zapadnoj Mađarskoj" zabilježio ovu martinjsku pjesmu:

*Valjen budi Jiezuš Kristuš!
Ovo san vam donesal sfietoga Mertina šibu,
da vam Buog udili sriću.
Kuliko prasčićef i tijelac
kod je na kiči liščic!*

Imajući na umu da mnogi od njegovih hrvatskih čitatelja nisu s toga govornoga područja i da možda teže razumiju taj tip govora, usporedno donosi i inačicu toga teksta na suvremenom hrvatskom standardnom jeziku:

*Hvaljen nek je Isus Krist!
Evo sam vam donio šibu sv. Martina,
Da vam Bog da sreće,
Neka bude toliko praščića i teladi
Kao lišća na grančicama! (usp. Horvat 1977: 65).*

Među frazemima u kojima se spominje sveti Martin zanimljiv je usporedbeni frazem *nosi ka sveti Martin tikvicu*, koji se rabi u Vinišćima kraj Trogira (usp. Pažanin 1996-1997: 220). Postanak toga frazema vezan je uz običaj nošenja pića težacima i pastirima u polju. Bilo je važno nositi piće oprezno, da se ne prolije. Taj frazem valja razmatrati u kontekstu vinske komponente koja se u puku povezuje s blagdanom sv. Martina.

Uz blagdan svetoga Martina vezan je i veći broj uzrečica i poslovice, koje se mogu podijeliti u nekoliko tematskih cjelina.

U jednoj su od njih uzrečice koje taj blagdan vremenski određuju u odnosu na blagdan Svih svetih, tj. koje kazuju da je devet dana između ta dva blagdana. Taj se tip uzrečica susreće u novoštokavskim ikavskim govorima u Dalmatinskoj zagori, npr. u Trilju te u zaselku Ovrlja u Otoku kraj Sinja, gdje se rabi poslovice *Màrtin Světi po Šisvētīn dān dēvēti*. Budući da je čakavski govor Vinišća pod stanovitim utjecajem novoštokavaca ikavaca, nije začudno što se i u tom govoru susreće uzrečica *Martin sveti, po Sisvetin dan deveti* (usp. Pažanin 1996-1997: 220). U trogirskom je kraju zabilježena i u inačici *Martín svēti po Svī svētīn dān devēti* (usp. Geić 1991: 58). U štokavskom govoru Martinaca u mađarskom dijelu Podravine, koji pripada slavonskomu dijalektu štokavskoga narječja, rabi se poslovice *Svi sveci, a Martin deveti* (usp. Franković 2012: 178). U Martincima nedalekom kajkavskom Lukovišću, kojega je govor pod utjecajem podravske štokavice, zabilježena je poslovice *Si sveti, a Martin deveti* (usp. Lovković 2000: 119).

Drugi tip uzrečica u toj tematskoj cjelini vremenski određuje blagdan sv. Martina kao blagdan koji je točno u sredini između blagdana sv. Luke i blagdana svete Barbare. Na tro-

girskoj čakavici takova je uzrečica *od Lūcine do Mràtine trí neđije. Od Mràtine do Vārine trí neđije* (usp. Geić 1991: 52).

U drugoj su tematskoj skupini različite poslovice, uzrečice i zapažanja koja se odnose na događanja u prirodi i pučku meteorologiju vezanu uz blagdan sv. Martina. Budući da u jugozapadnoj Hrvatskoj stabla ostaju bez lišća oko blagdana sv. Martina, u Kastvu je poznata uzrečica *Martin je veje oklatil* ‘Martin je staro, odnosno suho lišće otesao sa stabala’ (usp. Jardas 1957: 20). Poslovica pak Hrvata u Gradišću pokazuje vjerovanje da prava hladnoća počinje od blagdana sv. Martina, a time i potreba grijanja: *Martin, Martin – oganj va kamín* (“Gradišće” kalendar 2005: nepaginirano). Pomurski kajkavci u Mađarskoj, u selima Sumarton, Pustara, Serdahel, Mlinarci, imaju uzrečicu *Marten na belco dojaše!* (usp. Balažin 1998: 62; Franković 2012: 178), jer o blagdanu sv. Martina često pada snijeg, ili se očekuje snijeg. Snijeg o tom blagdanu poznat je i Hrvatima u Podravini, pa u Đurđevcu vele: *Znâ snêg i za Mār̄tijnę opàsti* (usp. Maresić i Miholek 2011: 332). Ako je hladno o blagdanu sv. Martina, Hrvati u austrijskom Gradišću nàdaju se snijegu, i to suhom snijegu koji je koristan za usjeve. Zato vele: *Mrzal čas ako Martin donese, dobro j’ ako vreda⁵ snigom trese; bolje j’ ako je suh neg mokar* (*Naša domovina* 1940: 29), odnosno *Kad nam Martin mrzao čas donese, onda neka vred i snigom trese, ali suhim, nikada ne mokrim* (“Gradišće” kalendar 1950: nepaginirano), ili *Kad nam Martin mrzao čas donese, onda neka vrijed⁶ i snigom trese, ali suhim, nikada ne mokrim* (“Gradišće” kalendar 1957: 24; 1962: 27; 1991: 29)⁷. S tim je vjerovanjem povezana i poslovica *Sv. Martin suh – i po zimi raste kruh* (“Gradišće” kalendar 1985: nepaginirano; 1987: nepaginirano; 1988: 26; 1990: nepaginirano; 1991: 27). Usto u Gradišću vjeruju da sunčano vrijeme na Sv. Martina navješćuje oštru zimu: *Ako Sv. Martin puno sunca ima, rado dojde jaka zima* (“Gradišće” kalendar 1985: nepaginirano; 1987: nepaginirano; 1988: 26; 1990: nepaginirano; 1991: 27)⁸. Ako je pak o blagdanu sv. Martina oblačno vrijeme, vjeruju da će vrijeme u zimi koja slijedi biti nestabilno: *Oblačan dan na Martinju kaže na nestalnu zimu* (“Gradišće” kalendar 1950: nepaginirano; 1953: 24). S podacima u Kalendaru u potpunosti se slažu i izvorni govornici, pa sam u Frakanavi u srednjem Gradišću zabilježila: *Uòblačan dān na Mar̄tinju káže na nêstalnu zīmu*. Sukladno vjerovanje zabilježeno je i kod Slovenaca: *Sv. Martin oblake peganja, nestanovitno zimo napravlja* (Kuret 1989: 120). Hrvati Toti u Budžaku južno od Balatona u Mađarskoj, koji su govorili slavonskim dijalektom⁹, vjerovali su da hladno Martinje donosi vlažnu zimu. Odatle poslovica *Ako je guska na Martinje na ledu, na Božić bit će na blatu* (usp. Franković 2012: 177). U hrvatskom pak Prekodravlju u Goli

⁵ *Vred(a)* je stari hrvatski vremenski prilog u značenju ‘odmah’ ili ‘uskoro’.

⁶ Zabilježeni prilog *vrijeda* u gradišćanskohrvatskim ikavsko-ekavskim govorima glasi *vrieda* (s promjenom /e/ > /ie/ ekavskoga dugoga jata).

⁷ U većini se kalendara bilježi to isto, s neznatnim jezičnim promjenama, npr. *Kad nam Martin mrzao čas donese, onda neka vrijed i snigom trese, ali suhim, nikad ne mokrim* (“Gradišće” kalendar 1985: nepaginirano; 1987: nepaginirano; 1990: nepaginirano).

⁸ Slovenci pak vjeruju da će, ako je lijepo vrijeme o blagdanu sv. Martina, za tri dana biti ružno: *Ako je na Martinje lepo, bo za tri dni grdo* (usp. Kuret 1989: 120).

⁹ Totski Hrvati više ne postoje. U potpunosti su pomadareni.

obično pamte lijepo vrijeme, o blagdanu sv. Martina, pa vele: *Martinjsko vreme je lepo* (usp. Večenaj i Lončarić 1997: 177).

U trećoj su skupini poslovice koje se odnose na ljudske djelatnosti. Najčešće govore o lovostaju koji počinje s blagdanom sv. Martina. Česte su u čakavskim i temeljno čakavskim govorima u ogulinskom kraju, npr. u Oštarijama *Sviēti Mārtin - pūška nā klin*, odnosno *Sviēti Mārtin - pūšku nā klin*. U gradu Ogulinu rabi se fonološka inačica *Svēti Mārtin - pūšku nā klin*. Novoštokavci ikavci u senjskom zaleđu tu poslovicu još proširuju naznakom da prestaju poljodjelski radovi, pa npr. u Bunjevci u Veljunu Primorskom govore *Svēti Mārtin pūšku na klin, vōla pōtpod, a jāram nā pod*, tj. vola u štalu, a jaram na štalski tavan.¹⁰ Etnologinja Marijana Belaj zabilježila je na tom terenu manje-više isto, tj. *Sveti Martin, pušku na klin, vole pod pod, jaram na pod* (usp. Belaj 2009: 237).

U drugoj podskupini treće skupine su poslovice koje govore da se o ovom blagdanu proizvodi slanina i loj. Zato u Sikirevcima u Slavoniji imaju poslovicu *Sveti Martin, slanina na klin* (usp. Marković 1986: 108). Ista je poslovice zabilježena u bunjevačkih Hrvata u Čavolju u mađarskom dijelu Bačke: *Martin, slaninu na klin* (usp. Franković 2012: 176). Na području donjih Poljica kraj Omiša umjesto svinja uzgajaju ovce i koze, pa odatle poslovice *Mratīnska nōjca vādi iz brāva lōjca* (usp. Geić 1991: 76).

Osim u hrvatskim pučkim uzrečicama, poslovicama i vjerovanjima, sveti je Martin zastupljen i u beletristici. Hrvat iz austrijskoga Gradišća, književnik Augustin Blazović u svojoj je manjinskoj zajednici, a i općenito u hrvatskom narodu, među inim poznat kao hagiograf, a također i kao pisac povijesnih drama motiviranih životopisima svetaca. Budući da je sv. Martin zaštitnik pokrajine Gradišće i Željezanske biskupije, nije neobično što je među takovim Blazovićevim djelima i hagiografska drama o životu svetoga Martina, naslovljena "Biškup protiv volje". Temelji se na povijesnim činjenicama, pa je to ujedno i djelo o neslavnom kraju cara Magnusa Maximusa, kojemu je sveti Martin prorekao da će tragično završiti ako ne promijeni način života. Nije ga poslušao, pa se dogodilo što mu je sv. Martin prorekao. Ubijen je po Teodozijevu nalogu 388. Ta je Blazovićeva drama prvi put objavljena 1985. (usp. Benčić 2010: 114.).

Na srednjoeuropskom se prostoru blagdan svetoga Martina često smatrao neslužbenim završetkom predadventskoga razdoblja, tj. graničnim danom prije početka adventskoga posta. Zbog toga se na taj dan podrazumijevalo obilnije jelo i piće. S tim je povezano i obvezno blagovanje guske kao slasnijega mrsnoga jela. Na taj je način u pučkoj predaji guska postala jedan od simbola koji se vežu uz sv. Martina. U Varaždinu npr. kažu: *Martīnsku gōsku b'umo j'eli* (usp. Lipljin 2002: 391). Guska je npr. važna totskim Hrvatima u Budžaku, južno od Balatona u Mađarskoj, koji su govorili da će cijele godine biti gladan onaj tko na Martinje ne jede gusku (usp. Franković 2012: 176). U slovenskoj tradiciji nalazimo sukladno pučko poimanje blagdana sv. Martina: "Po prvotnih cerkvenih predpisih pa je bil god sv. Martina na pragu adventnega posta, kakor je pust na pragu štiridesetdnevnega posta. Nič ni bolj naravnega, kot da Cerkev pred začetkom strogega postnega časa dovoli tudi obilne pojedine! Tako so stare poganske jesenske gostije ostale in zato dobile nov smisel. Martinovo

¹⁰ U hrvatskoj starini riječ *pod* rabila se u značenju 'potkrovlje, tavan', a susreće se još uvijek u tom značenju u pojedinim hrvatskim mjesnim govorima. Sukladno tomu, prostor ispod tavana je *potpod*.

je torej res nekak *jesenski pust*” (Kuret 1989: 110-111). Pritom je upravo guska obredno jelo tih “jesenskih poklada” (usp. Kuret 1989: 110). Izbor upravo te životinje za bogati martinjski stol Niko Kuret ovako objašnjava: “Odkod ‘Martinova’ gos? Tudi v severnih deželah (Nemčiji, Skandinaviji) je pečena gos na Martinovo obvezna jed, prav tako v naši avstrijski sosesčini. Gos se je že zgodaj pridružila sv. Martinu. Bila je po vsej verjetnosti *daritvena žival* pri poganskih jesenskih obredjih” (Kuret 1989: 112). Dalje nastavlja: “V vinskih deželah se je goski, kakor že omenjeno, pridružilo *vino*, ki prav ta čas dozori (...) Povezava z Martinovim je rodila legendo, da je sv. Martin vodo spremenil v vino kakor Kristus v galilejski Kani” (Kuret 1989: 112). O blagdanu sv. Martina slavio se završetak žetve: “Čim obilnejša je bila žetev, tem boljša je veselica” (Kuret 1989: 111). Žetvena zahvalnica obuhvaćala je i zahvalu za obavljenu berbu grožđa, upravo u vrijeme dozrijevanja mošta u vino: “Posebno slovesno je martinovanje u vinskih krajih, zakaj o Martinovem se je novi mošt že spremenil u *novo vino*” (Kuret 1989: 111). Upravo je zbog toga izvan vjerskoga konteksta i u Hrvata sveti Martin najviše poznat kao vinski svetac. U Novom Vinodolskom kažu: *O Mārīnji se otāčē mlādo vīnō* (Sokolić-Kozarić i Sokolić-Kozarić 2003: 129), a bunjevački Hrvati u Bačkoj imaju uzrečicu *Posli Martina, dobra su vina* (usp. Franković 2001: 106). U početku je običaj blagoslivljanja vina bio vjerski običaj o blagdanu sv. Martina, kao što je npr. vjerski običaj blagoslivljanja polja o blagdanu sv. Marka. Budući da Hrvati u Gradišću rabe glagol *svetit* u značenju ‘blagoslivljati’, u Bielom Selu u sjevernom Gradišću u Austriji kažu: *Na Marti’nju vīno se sviēti*. Sukladne se potvrde mogu čuti i drugdje među Hrvatima u Gradišću, osobito od starijega naraštaja. Pomurski Hrvati u Sumartonu, Pustari, Serdahelu i Mlinarcima u Mađarskoj također o blagdanu sv. Martina blagoslivljaju mlado vino, pa stoga kažu: *Sveti Marten okrsti vino* (usp. Balažin 1998: 62; Franković 2001: 106). Poslije je taj vjerski običaj u mnogim krajevima zamijenjen pseudovjerskim običajem tzv. “krštenja” vina koje obavlja osoba u kostimu sv. Martina biskupa. Iz Srednje je Europe taj običaj prihvaćen i u Hrvatskoj, ponajprije sjeverozapadnoj, a posljednjih se desetljeća proširio i na ostale hrvatske krajeve, među inim i kao turistička atrakcija i dodatno sredstvo zaradivanja novca. Taj pseudovjerski običaj u sjeverozapadnoj Hrvatskoj dobro ilustrira idući opis, koji je zabilježen u Varaždinu: *S’ako l’eto za Martīnje, k’akti b’iškup b’oga B’akuša, po lokālīma k’rstim m’ošta vu vīno, a sām ga ne pījem, pa su me pītali k’ak tō, a jā sem j’im r’ekel da i p’op d’ecu k’rsti, a v princīpu j’ih ne dēla* (Lipljin 2002: 391). Ponekad je u zapisima teško razlikovati vjerski običaj blagoslivljanja mladoga vina od pseudovjerske atrakcije, kao npr. u primjeru iz Gole u Prekodravlju *Na Martinje se krsti mošt vu vino* (usp. Večenaj i Lončarić 1997: 177). Da sveti Martin nije “vinski svetac” samo na srednjoeuropskom prostoru nego i na mediteranskom, pokazuje hodonim *Svēta Martinēla* kao podsmješljivo ime ulice u gradu Hvaru. Riječ je o ulici u kojoj su stanovale žene sklone piću (usp. Benčić 2013: 432).

Mogu biti zbunjujući nazivi, frazemi i rugalice u kojima je ime *Martin* sinonim za smetenjaka, pa čak i budalu i sl. Tako je npr. na Cresu antroponim Martin apelativiziran, a tako dobiveni apelativ *martīn* rabi se u značenju ‘nespretan čovjek’ i ‘nepopravljiv čovjek’. Potonje se može usporediti s češkim nazivom *martínek* u značenju ‘razuzdan, raspušten čovjek’ (usp. Skok 1972: 379). Za kukca neugodnoga vonja i u standardnom se jeziku rabi na-

živ smrdljivi martin (*Pentatome baccarum*). Bunjevački Hrvati u Bačkoj rabe frazem *činiti koga Martinom* u značenju 'varati, praviti koga budalom'. Rabi ga npr. književnik Ivan Petreš iz mađarskoga dijela Bačke u svom dramskom djelu *Sretan lov*. Petreš piše: *Pušku nije imo kod sebe ... ama ne čini me Martinom, valda neće štapom loviti* (usp. Vulić 2009: 46). U opuzenskom se npr. govoru rabi frazem *lini Martin* u značenju 'lijen čovjek' (usp. Menac-Mihalić 2005: 227). Osobito je u Hrvata poznat frazem *Martin u Zagreb, Martin iz Zagreba* u značenju 'neobavljen posao'. Osim u standardnom jeziku, susreće se i u brojnim mjesnim govorima, npr. u Varaždinu *M'artin v Zāgřep, M'artin z Zāgřeba* (usp. Lipljin 2002: 391), u Đurđevcu u Podravini *Mārtin v Zāgřep, Mārtin Zāgřeba* (usp. Maresić i Miholek 2011: 332), u Kloštru Podravskom *Mārtin v Zāgřep, Mārtin Zāgřeba* (usp. Maresić i Menac-Mihalić 2008: 125), u Križevcima *Mārtin v Zāgřep, Mārtin Zāgřeba* (usp. Maresić i Menac-Mihalić 2008: 125), u Čabru u Gorskom kotaru *M'artin v Z'a:grēb, M'artin zes Z'a:grēba* (usp. Malnar 2002: 126), u Lovreću u Dalmatinskoj zagori i u Šibeniku *Martin u Zagreb Martin iz Zagreba* (usp. Menac-Mihalić 2005: 227), u Splitu *Mārtin u Zāgřep, Mārtin i(z) Zāgřeba* (usp. Menac-Mihalić i Menac 2011: 99). U Varaždinu je poznata rugalica *S'ineķ Mart'ineķ, sl'ivarof br'at, sl'ivę bi jēl, da bi ję mēl* (usp. Lipljin 2002: 391). Tu zbunjujuću uporabu imena sv. Martina slovenski istraživač Kuret tumači činjenicom što se u pretkršćansko doba u studenom obilježavao nekakav vid žetvene zahvalnice s pijančevanjem i lakrdijanjem: "Vse šege in navade, ki so se nabrale okoli Martinovega, se pač ujemajo z ljudskim rekomi, da je Martinovo 'jesenski pust'. Da je res tako, je pripomogel tudi zgodovinski razvoj. Sv. Martin sam pri tem nima deleža. Karkoli se pri martinovanju godi, vse je znatno starejšega izvora. Spet je bilo namreč tako, da je priljubljen svetnik, čigar god je postavila Cerkev v primeren čas, moral prevzeti pogansko praznovanje in šege, ki jih ni bilo moči zaretiti. V novembro so pogani našega podnebnega pasu obhajali nekak praznik v zahvalo za letino" (Kuret 1989: 108). Krsna slava sv. Martina u pravoslavaca također ima korijene u tim poganskim slavljima u studenom. Odatle u pravoslavaca i naziv *mratinštak* za onoga koji ima krsnu slavu na *Mratin dan*, tj. za onoga čijem je rodu zaštitnik sv. Martin (usp. Brodnjak 1993: 291). U pojedinim se hrvatskim krajevima koji su duže bili u kontaktu s pravoslavcima također pojedini sveci slave kao zaštitnici pojedinih rodova. Tako npr. u Prološcu kod Imotskoga svetoga Martina "kao svoga zaštitnika slavi pleme Maršića. Sv. misa za njih je u 9 sati. Poslije sv. mise navrate u župnu kuću, počaste se i daruju župnika" (Pezo 1998: 175).

Potniji primjeri pokazuju kako u hrvatskim narječjima, dijalektima i mjesnim govorima usporedno supostoji nazivlje i frazemi koji su izravno vezani uz sv. Martina, njegovo štovanje i blagdan, s nazivljem, frazemima i rugalicama koji su formalno proizašli iz svečeva imena, a sadržajno su vezani uz poganski običaj iz pretkršćanskoga vremena koji se obilježavao u istom dijelu godine.

LITERATURA I VRELA:

- Antolović, Josip (1980): *S duhovnim velikanima kroz studeni*, Zagreb
- Anzulović, Jadran (1997): "Božićni običaji u Novigradu", Zbornik *Domaća rič* 4, Zadar, str. 267-320
- Babić, Stjepan (2002): *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*, treće, poboljšano izdanje, Nakladni zavod Globus – HAZU, Zagreb
- Balažin, Erika (1998): "Preporučene i zabranjene radnje u tradicionalnoj kulturi zaladskih Hrvata", *Etnografija Hrvata u Mađarskoj*, br. 5, Budimpešta, str. 53-69
- Baničević, Božo (2000): *Rječnik starinskih riječi u Smokvici na Korčuli*, Žrnovo
- Belaj, Marijana (2009): "Sveci zaštitnici u pobožnosti Krivopučana". U *Živjeti na Krivom Putu*, II, ur. Milana Černelić, Marijeta Rajković i Tihana Rubić, Zagreb, str. 221-239
- Benčić, Nikola (2010): *Književnost gradišćanskih Hrvata od 1921. do danas*, Drugo izdanje, Trajstov
- Benčić, Radoslav (2013): *Rječnik govora grada Hvara*, Muzej hvarske baštine, Hvar
- Blazović, Augustin (1997), "Biškup protiv volje (Drama u tri čini), III. čin", *Panonska ljetna knjiga*, Güttenbach / Pinkovac, str. 46-55
- Blazović, Augustin (1997): "Sveti Martin Biškup (316-397)", *Panonska ljetna knjiga 1997*, Güttenbach / Pinkovac, str. 56-57
- Blažeka, Đuro; Nyomárky, István; Rácz, Erika (2009): *Rječnik pomurskih Hrvata*, Budapest
- Brodnjak, Vladimir (1993): *Razlikovni rječnik srpskog i hrvatskog jezika*, Školske novine – Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb
- Csenar-Schuster, Agnjica: "*Gradišće*" *Kalendar i ljetopis Gradišćanskih Hrvatov za obično ljeto 2005.*, Knjiga 90. Hrvatskoga štamparskoga društva, Željezno
- Feržin, Mate (ur) (1942): *Hrvatski kalendar i letopis Hrvatskoga kulturnoga društva u Gradišću za leto 1942. po narodjenju Kristuša*, Neusiedl am See
- Franković, Đuro (2001): "Pučke poslovice i izreke o mjesecima, danima i vremenu Hrvata u Mađarskoj", *Hrvatski kalendar 2001*, Budimpešta
- Franković, Đuro (2012): *Blagdanski kalendar 2*, Grad Đakovo – Đakovački kulturni krug – Đakovo
- Geić, Duško (1991): *Gremo svome kraju*, Split
- "*Gradišće*" *kalendar i ljetopis Hrvatskoga kulturnoga društva u Gradišću*, knj. XIII. Hrvatskoga nakladnoga društva, Beč, 1953.
- "*Gradišće*" *kalendar i ljetopis Hrvatskoga kulturnoga društva u Gradišću*, 1957.
- "*Gradišće*" *kalendar i ljetopis Hrvatskoga kulturnoga društva u Gradišću* (1962), Beč
- "*Gradišće*" *Kalendar i ljetopis Gradišćanskih Hrvata* (1991), knj. XLVIII. Hrvatskoga štamparskoga društva, Željezno
- Gusić, Filip (2004): *Rječnik govora Dalmatinske zagore i zapadne Hercegovine*, Zagreb
- Horvat, Ignac (ur) (1940): *Naša domovina. Kalendar i letopis Hrvatskoga kulturnoga društva u Gradišću za leto 1940. po narodjenju Kristuša*, Neusiedl am See

- Horvat, Ignac (ur.) (1950): "*Gradišće" kalendar i ljetopis Hrvatskoga kulturnoga društva u Gradišću za obično ljeto 1950*, Knjiga VI. Hrvatskoga nakladnoga društva, Beč
- Horvat, Ivan (1977): "Praznični običaji i narodna vjerovanja čakavskih Hrvata u zapadnoj Mađarskoj", *Etnografija Južnih Slavena u Mađarskoj 1977*, Budimpešta, str. 62-78
- Jardas, Ivo (1957): *Kastavština. Zbornik za narodn život i običaje*, knj. 39., JAZU, Zagreb
- Jembrih, Alojz; Lončarić, Mijo (1982-1983): "Govor Gregurovca Veterničkoga", *Rasprave Zavoda za jezik*, knj. 8-9, Zagreb, str. 5-61
- Jurišić, Blaž (1973): *Rječnik govora otoka Vrgade*, II. dio, Zagreb
- Kalsbeek, Janneke (1998): *The Čakavian dialect of Orbanici near Žmunj in Istria*, Studies in Slavic and General Linguistics, vol. 5, Amsterdam – Atlanta, Rodopi
- Kraljević, Ante: *Ričnik zapadnohercegovačkoga govora*, rukopis
- Kuret, Niko (1989): *Praznično leto Slovencev*, knj. 2, Družina, Ljubljana
- Lipljin, Tomislav (2002): *Rječnik varaždinskoga kajkavskog govora*, Gareštin d.o.o., Varaždin
- Lovkovics, Katalin (2000): "Frazemi, poslovice i izreke iz Lukovišća u Podravini (III. dio)", *Etnografija Hrvata u Mađarskoj 2000*, ur. Đuro Franković, Budapest, str. 115-122
- Lukežić, Iva; Zubčić, Sanja (2007): *Grobnički govor XX. stoljeća*, Katedra Čakavskog sabora Grobinščine, Rijeka
- Malnar, Slavko (2002): *Pamejnek. Govor u čabarskom kraju*, Matica hrvatska Čabar – adamić, Čabar – Rijeka
- Maresić, Jela; Menac-Mihalić, Mira (2008): *Frazeologija križevačko-podravskih kajkavskih govora s rječnikom*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb
- Maresić, Jela; Miholek, Vladimir (2011): *Rječnik đurđevečkoga govora*, Gradska knjižnica Đurđevac
- Marković, Josip (1986): *Običajnik župe Sikirevci*, Sikirevci
- Matoković-Dobrića, Berezina (2004): *Ričnik velovareškega Splita*, Split, 2004.
- Mažuranić, Vladimir (1975): *Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik*, Informator, knj. 1, Zagreb (pretisak)
- Menac-Mihalić, Mira (2005): *Frazeologija novoštokavskih ikavskih govora u Hrvatskoj*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Školska knjiga
- Menac-Mihalić, Mira; Menac, Antica (2011): *Frazeologija splitskoga govora s rječnikom*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb
- Milevoj, Marijan (1992): *Gonan po nase. Rječnik labinskog govora*, Labin
- Milevoj, Marijan (1994): *Vadin po nase. Rječnik labinskog govora*, Labin
- Pažanin, Ivan (1996-1997): "Narodni život i običaji u Vinišćima", *Vartal* 1-2/1996, 1-2/1997, str. 111-246
- Pezo, Bruno (1998): *Župa sv. Mihovila Proložac*, Proložac
- Ribarić, Josip (1940): "Razmještaj južnoslovenskih dijalekata na poluotoku Istri", *Srpski dijalektološki zbornik*, knj. 9, Beograd, str. 1-207
- Schneider, Tome (ur.): "*Gradišće" kalendar i ljetopis Gradišćanskih Hrvata za obično ljeto 1990.*, kn. XLVI. Hrvatskoga štamparskoga društva, Željezno
- Sekulić, Ante (1991), *Bački Hrvati*, JAZU, Zagreb
- Sekulić, Ante (2005): *Rječnik govora bačkih Hrvata*, Zagreb

- Skok, Petar (1972): *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knj. 2, JAZU, Zagreb
- Sokolić-Kozarić, Josip; Sokolić-Kozarić, Gojko (2003): *Rječnik čakavskog govora Novog Vinodolskog*, Rijeka – Novi Vinodolski
- Sučić, Feri (ur.) (1985): “*Gradišće*” *Kalendar i ljetopis Gradišćanskih Hrvata za obično ljetno 1985*, knj. XXXVII. Hrvatskoga štamparskoga društva, Željezno
- Sučić, Feri (ur.) (1987): “*Gradišće*” *Kalendar i ljetopis Gradišćanskih Hrvata za obično ljetno 1987*, knj. XL. Hrvatskoga štamparskoga društva, Željezno
- Sučić, Feri (ur.) (1988): “*Gradišće*” *Kalendar i ljetopis Gradišćanskih Hrvata*, knj. XLII. Hrvatskoga štamparskoga društva, Željezno
- Težak, Stjepko (1985): “O gramatičkom rodu sanktorema u nekim čakavsko-kajkavskim govorima”, *Zbornik u čast Petru Skoku*, ur. Mirko Deanović, JAZU, Zagreb
- Tičić, Ante (2003): *Ništa više kaj prije ni*, Gradska knjižnica Zadar, Zadar
- Tičić, Ante (2004): *Rječnik govora mjesta Poveljane*, Matica hrvatska Zadar, Zadar
- Tornow, Siegfried (1989): *Burgenlandkroatisches Dialektwörterbuch*, Berlin
- Večenaj, Ivan; Lončarić, Mijo (1997): *Rječnik Gole*, Institut za hrvatski jetik i jezikoslovlje, Zagreb
- Vuković, Siniša (2001): *Ričnik selaškega govora*, Laus, Split
- Vulić, Sanja (1988): “O nekim čakavskim imenima blagdana”, *Filologija*, knj. 16, Zagreb, str. 187-194
- Vulić, Sanja (1997a): “O nekim pučkim blagdanskim imenima na zadarskom otočju”, *Filologija*, knj. 29, Zagreb, str. 179-186
- Vulić, Sanja (1997b): “Hrvatska pučka imena blagdana u nekim mjesnim govorima u Bosni i Hercegovini”, *Riječ*, sv. 1, Rijeka, str. 115-122
- Vulić, Sanja (1998): “Blagdanska imena u gradišćansko-hrvatskim govorima u Austriji, Mađarskoj i Slovačkoj”, *Zbornik VI. međunarodni slavistički dani*, knj. 3./1., Sambotel – Pečuh, str. 175.-180.
- Vulić, Sanja (1999a): “Iz čakavske tvorbe blagdanskih imena”, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, knj. 11, Zagreb, str. 63-73
- Vulić, Sanja (1999b): “O nekim imenima hrvatskih naselja u susjednim zemljama”, *Jezik*, god. 46., br. 4, Zagreb, str. 129-136
- Vulić, Sanja (2001): “Blagdanska imena u čakavskim gradišćansko-hrvatskim govorima u Mađarskoj”, *Zbornik radova Hrvati u Budimu i Pešti*, Budimpešta, str. 135-138
- Vulić, Sanja (2002): “Selački rječnik: Siniša Vuković, *Ričnik selaškega govora*, Laus, Split, 2001.”, *Čakavska rič*, god. XXX., br. 1-2, Split, str. 535-541

ABOUT FOLK NAMES OF ST. MARTIN'S DAY, AND ST. MARTIN'S DAY
TERMINOLOGY IN CHAKAVIAN, SHTOKAVIAN, AND KAJKAVIAN DIALECTS

S u m m a r y

This paper analyzes folk names of the feast of St. Martin on a wider range of Croatian speaking areas, that is to say, in Chakavian, Shtokavian, and Kajkavian dialects, including the Croatian diaspora.

Festive names are primarily analyzed from a dialectological point of view, within the frame of individual Croatian vernaculars and dialects. It also analyzes a part of the terminology derived from a festal name, or from a saint's name. In addition the paper analyzes, from an ethno-linguistic standpoint, idiomatic phrases (phrasemes), sayings and proverbs, as well as individual toponyms motivated by the saint's name. The analysis is mostly based on the material that the author of the paper collected during her personal field research, and to a lesser extent on examples excerpted from literature.

Key Words: *Saint Martin, festal names, St. Martin's Day terminology, idiomatic phrases, proverb, saying, Chakavian, Shtokavian, and Kajkavian dialects*

SUI NOMI POPOLARI CHE SI RIFERISCONO ALLA FESTA DI SAN MARTINO E I
CORRISPETTIVI TERMINI NEL DIALETTO CIACAVO, STOCAVO E CAICAVO

R i a s s u n t o

Nel presente lavoro sono analizzati i nomi popolari che si riferiscono alla festa di san Martino in tutto il territorio linguistico della Croazia, ovvero in dialetto ciacavo, stocavo e caicavo, incluse le parlate dei Croati che vivono fuori dalla patria. Questi termini vengono innanzitutto analizzati dal punto di vista dialettale, come parti di alcuni dialetti e parlate croate. Sono, inoltre, esaminati i termini che derivano dal nome della festa oppure dal nome del santo. Dal punto di vista etnolinguistico sono analizzati i modi di dire e i proverbi, ed alcuni toponimi che derivano dal nome del santo. L'analisi si basa in gran parte sul *corpus* che è risultato dei lavori sul campo condotti dall'autrice, e in parte sugli esempi tratti dalla bibliografia.

Parole chiave: *san Martino, nomi legati alle festività, nomi legati alla festa di san Martino, modi di dire, proverbi, dialetto ciacavo, stocavo e caicavo*

Podaci o autoru: Dr. sc. Sanja Vulić profesorica je na Odjelu za kroatologiju Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu. Predaje Hrvatsku dijalektologiju; Jezik Hrvata u dijaspori; Čakavsku književnojezičnu baštinu; Tvorbu riječi u hrvatskom jeziku; Suvremenu hrvatsku književnost u staroj dijaspori i Hrvatski tisak u dijaspori.

e-adrese: svulic@hrstud.hr; sanja.vulicc@gmail.com; mob.: 098/ 9044425